

## **Mag ik Orpheus zijn? – Esther Jansma**

Een dichterschap bestaat niet alleen uit het gepubliceerde oeuvre, maar ook uit de visies en de opvattingen die aan dat oeuvre ten grondslag liggen. Zulke poëtische opvattingen laten het toe verschillen te zien in de poëziegeschiedenis, dichters op te delen in generaties, in groepen, in stromingen. Uiteraard zijn categorisering en reducties van een veel genuanceerdere werkelijkheid, maar ze zijn onmisbaar om het spreken over poëzie en poëziegeschiedenis überhaupt mogelijk te maken. Essays over poëzie zijn de uitgelezen plekken waar dichters in hun eigen poëtische ziel laten kijken. Dat is niet anders bij Esther Jansma, winnares van onder meer de VSB Poëzieprijs, de Jan Campertprijs en de Adriaan Roland Holstprijs en dus een van de meest vooraanstaande hedendaagse Nederlandse dichters.

### **Lichtvoetige vertellingen**

In *Mag ik Orpheus zijn?* heeft Jansma de teksten van vier lezingen over schrijverschap verzameld. Een ervan hield ze in 2000 aan de universiteit van Berkeley in Californië, de overige drie kwamen in 2007 tot stand tijdens haar verblijf als gastschrijver aan Rijksuniversiteit Groningen. Vier essaytjes over een periode van tien jaar: Jansma's prioriteit ligt duidelijk eerder bij het dichten zelf ligt dan bij het reflecteren over haar dichterschap. Haar essays zijn dan ook niet zo zeer doorwrochte theoretische beschouwingen over aard en essentie van de poëzie, maar lichtvoetige vertellingen die hier en daar met een welgemikte penseeltoets iets belichten van hoe, wat en waarom zij schrijft en door wie en wat zij werd beïnvloed. De lichtvoetigheid vond ze bijvoorbeeld bij Italo Calvino, schrijft ze in het 'alfabet van invloeden' waarmee de bundel opent. 'Het heeft me vele jaren gekost om te beseffen dat lichtheid niet een teken is van oppervlakkigheid, maar dat het een essentie is van het bestaan. [...] Lichtheid in de zin van Calvino is transformatie. Schrijven is transformatie. Ik schrijf, steeds vind ik mijzelf opnieuw uit.'

### **Het rijk van het rot**

Ook in het interessantste essay uit *Mag ik Orpheus zijn?* heeft Jansma het over haar literaire inspiratiebronnen. 'Lenen en stelen. De gouden greep uit andermans gedichten' legt bloot hoe teksten van anderen uitmonden in eigen gedichten, hoe verzen uit de ene taal een dichter in een andere taal inspireren en aanzetten tot schrijven. Daarbij toont ze veel respect voor de vertaler: 'Je moet kunnen dichten om een gedicht te vertalen tot een gedicht.' Voor Jansma blijft het werk van Mark Strand een ijkpunt, de Amerikaanse dichter door wie ze beseftte 'hoe weldadig een

oneerbiedige houding tegenover poëzie kan zijn'. In 'Lenen en stelen' toont ze heel concreet hoe zijn gedicht 'Where are the waters of childhood?' verwerkt is in haar 'Begrafenis'. Strands vers 'Enter the kingdom of rot' wordt bij Jansma 'verlaat het rijk van het rot'. Het perspectief is anders, de situatie wordt verplaatst, maar de gelijkenissen blijven groot. Ook verwijzingen naar de Urugayaan Eduardo Galeano en de Braziliaan Carlos Drummond de Andrade reiken de lezer van haar poëzie heel concrete sleutels aan die aanleiding kunnen geven tot nieuwe interpretaties.

Dat zulks niet ongelegen komt, blijkt uit een anekdote. Jansma's gedicht 'Genade', over een zoon die zijn hoofd op het kapblok legt, werd uiteindelijk niet opgenomen in een bloemlezing, 'omdat het onderwerp de dood van mijn zoontje was', en publicatie dus 'te pijnlijk'. Reactie van Jansma (die inderdaad twee jonge kinderen verloor): 'Ik had toen ik 'Genade' schreef geen zoon en ook nog nooit een zoon gehad.' De autobiografische lezing houdt dus geen steek. Jansma legt geduldig uit dat het gedicht integendeel refereert aan een passage uit Galeano's *Kroniek van het vuur*. Kijk: daar heb je nu wat aan als lezer, een schrijver die je een inkijk geeft in haar interne keuken en haar gerei en die je zo met nieuwe ogen doet kijken.

### **De stem van Eurydice**

Als vrouw krijg je overigens wel vaker te maken met autobiografische of andere mislezingen, weet Jansma. In het titelessay, dat de bundel afsluit, vertelt ze hoe critici van mannelijke en vrouwelijke dichters volstrekt verschillende dingen verwachten. 'In de praktijk vindt men voor vrouwelijke dichters een technische, op spelen en maken gerichte houding evenals veel thema's en personages problematisch'. Vandaar dat haar gedicht 'Het verdriet van Orpheus' steeds geïnterpreteerd werd alsof het de stem van Eurydice vertolkte. Bij vrouwelijke dichters, stelt Jansma, wordt het lyrische ik heel vaak geïnterpeteerd als een vrouwelijk ik. Doorgaans is daar echter geen tekstuele grond voor. Het antwoord op de vraag 'Mag ik Orpheus zijn?' luidt dan ook eenvoudigweg: nee, niet van de kritiek. Maar gelukkig neemt Jansma daar geen vrede mee: 'Niet de grensbewakers van de taal bepalen wat ik schrijf, maar dat meerstemmige ik van mijn eigen mij, dat zelf de pen vasthoudt en aanstuurt.' Want: 'ik mag iedereen zijn'. Zo is het maar net.

Bart Van der Straeten

*Mag ik Orpheus zijn?*, Esther Jansma, De Arbeiderspers, 2011.

<http://www.arbeiderspers.nl/web/Auteurs/Boek-5.htm?dbid=30604&typeofpage=94280>